

Александра Паладин

доцент, Факултет савремених уметности, Београд, Србија
aleksandra.paladin@fsu.edu.rs

ДИГИТАЛИЗАЦИЈА УЏБЕНИКА ЗА ПРЕДМЕТ МУЗИЧКА КУЛТУРА – ЗА ИЛИ ПРОТИВ МУЗИКЕ?

Сажетак

Савремена уџбеничка литература, поред штампаног издања (књиге), подразумева и постојање дигиталних уџбеника, прилагођених потребама младих генерација ученика којима је употреба савремених технологија део свакодневног одрастања. Коришћење дидактичких средстава оваквог типа функционално је у домену визуелне перцепције многих биолошких, географских, историјских, физичких и хемијских догађаја, процеса и промена које се не могу видети. Поставља се питање у којој мери су дигитални уџбеници применљиви у настави Музичке културе у основним школама и гимназијама, односно у којој мери се садржаји из области музике, као уметности која се перципира аудитивним путем, могу заменити аудио-визуелном перцепцијом.

Кључне речи: дигитализација, уџбеници, Музичка култура, дигитални уџбеници, аудио-визуелна перцепција

Увод

Музика је један од незаобилазних сегмената савременог образовања. Овај концепт датира још од античких цивилизација, код којих је проучавање ове уметности, поред основног описмењавања у теоријском и репродуктивном смислу, обухватало и сагледавање њене мултифункционалности и интердисциплинарности у корелацији са природним наукама, као што су математика, физика, медицина и друге. Истовремено, кроз историју, проучавање музике се одвијало и на нивоу интеракције са друштвеним наукама, социологијом, психологијом, естетиком, филозофијом, педагогијом, комунологијом и другим дисциплинама.

Музика се у стандардном образовном систему у Републици Србији проучава у оквиру предмета Музичка култура. Са њим се ученици сусрећу већ на самом почетку школовања, у првом разреду основне школе и он, дефинисаним планом и програмом, и у едукативном и у психолошком смислу,

значајно обликује њихову личност. Према важећем Наставном плану и програму (Планови и програми наставе учења (наставни планови и програми) и остали правилници из области образовања, 2017), циљ наставе је да, развијајући интересовања за музичку уметност, стваралачко и критичко мишљење, естетске критеријуме, формира код деце и естетску перцепцију и музички укус, као и одговоран однос према очувању музичког наслеђа и културе свога и других народа. Такође, овај предмет значајно утиче и на развој психомоторике, а подстицајан је и за концентрацију, развијање различитих социјалних вештина (комуникативности, колективизма, контроле агресије, итд), као и когнитивних и емоционалних процеса усвајања знања у циљу развијања музичких способности (Gembris, 1998). На основу наведеног може се закључити да значај музике, а тиме и предмета Музичка култура, не треба тражити само у васпитно-образовном процесу, већ у целокупном развоју децје личности и интелигенције (Hauard, 1983).

Дигитални уџбеници за предмет Музичка култура

Контекст сагледавања савремених модела образовања у 21. веку, у доба интензивне дигитализације у свим сегментима друштва, подразумева препознавање нових технологија као његовог иновативног дела. У функцији побољшања квалитета педагошког процеса и увођења нових светских тенденција у наставно-образовни систем, употреба информационо-телекомуникационих технологија (ИКТ) постаје интегрални део наставе и код нас. Дефинисана је стандардима и исходима за све предмете, на основу којих се може утврдити којим ће знањима и вештинама ученици владати после савладавања одређених тема и области. Коришћење ИКТ у педагошком процесу законски је одређено Законом о уџбеницима (Закон о уџбеницима, 2018). ИКТ се у Закону формулише као „дигитални запис” и „електронски додатак” (Закон о уџбеницима, 2018), али не и као уџбеник који је алтернатива штампаном издању. Синтагме „дигитални уџбеник” у Закону нема, али је формулише званична *Листа* издата од стране „Завода за унапређивање образовања и васпитања – Центра за развој програма и уџбеника”, коју чини списак издавача наставних садржаја који се реализују као дигитални уџбеник/дигитална учионица за наставу у првом и петом разреду школске 2018/2019. године (База уџбеника и наставних средстава, 2017). У складу са поменутом *Листом*, савремена уџбеничка литература, поред штампаног издања (књиге), данас подразумева и постојање дигиталних уџбеника, прилагођених потребама младих генерација ученика, којима је употреба савремених технологија део свакодневног одрастања. Интернет и друштвене мреже значајно су подигли ниво информатичке писмености деце у основношколском узрасту и омогућили им да буду активни учесници савременог наставног процеса, који је базиран на дигиталним технологијама, које се препо-

знају као нова дидактичка средстава, легитимна у процесу осавремењавања наставног процеса.

Појава дигиталних уџбеника иницирала је бројна питања која су заокупила аналитичку пажњу музичких педагога, психолога и научника из области музике. Она истовремено представља инпут за размишљање о могућим моделима који би били подстицајни у перцепцији знања из области уметности и музике, у смислу својеврсних кодификованих порука, које би постале образовни алати и пружиле одговор на питање „како музику научити музиком” (Colwell, R, Goolsby, T, 1992; према Јеремић, 2013, 20). Свакако да је у складу са тим иницирана, а данас већ и реализована, идеја о имплементирању дигиталних уџбеника у образовну праксу, који су у школама у Србији уведени као дидактичко средство од школске 2018/2019, у настави првог и петог разреда, која се реализује по новом плану и програму (Планови и програми наставе учења (наставни планови и програми) и остали правилници из области образовања, 2017). Њихов фокус, усмерен на визуелној перцепцији сазнања, поседује комуниколошке инпите који су за савремену генерацију ученика знатно прихватљивији у односу на аудитивни методолошки принцип, који у многим областима науке, али и уметности, може бити апстрактан. Међутим, непостојање дефинисаног плана и програма за дигиталне уџбенике уопште, а тиме и за предмет Музичка култура, као и утврђене форме у оквиру које треба да се реализује (као електронска варијанта штампаног уџбеника, самостално допунско дидактичко средство, дигитална платформа), довело је до тога да данас на тржишту постоје дигитални уџбеници засновани на различитим концептима, обликовани од стране аутора или ауторских тимова који су га садржајно структурирали и осмислили. Такође, чињеница да је веома мали број од укупног броја издавача реализовао дигитални уџбеник, говори о сложености осмишљавања и дефинисања њихових концепата, посебно за предмете из области уметности (База уџбеника и наставних средстава, 2017).¹

На основу доступне уџбеничке литературе за све предмете, може се констатовати да постоје два типа електронског уџбеника: дигитални уџбеник, који је визуелно самостално реализован у односу на уџбеник; и мултимедијални ПДФ, који представља дигитализовану верзију ПДФ-а уџбеника, кроз коју се ученик и наставник креће путем интерактивних иконица. За

¹ Од осам издавача (Акрололо, Едука, Дата статус, Креативни центар, Бигз школство, Клет, Нови Логос, Фреска), који у понуди имају дигиталне уџбенике за први разред, само су њих четири (Бигз школство, Клет, Нови Логос, Фреска) реализовали дигиталне уџбенике за предмет Музичка култура за први разред. Од 8 издавача (Акрололо, Едука, Герундијум, Дата статус, Креативни центар, Бигз школство, Клет, Нови Логос, Фреска, М&GDakta) који у понуди имају дигиталне уџбенике за пети разред само су њих 3 (Бигз школство, Клет, Нови Логос), реализовали за предмет Музичка култура.

разлику од дигиталних уџбеника, чији је дигитални интерфејс углавном реализован самостално у односу на штампани уџбеник, мултимедијални ПДФ је комуникативнији и једноставнији за коришћење, јер визуелно прати уџбеник и обогаћује га додатним садржајима.

Постојећи електронски уџбеници за предмет Музичка култура реализовани су као мултимедијални ПДФ. Концепт додатних садржаја различито је конципиран у зависности од издавача, али генерално обухвата осам кључних сегмената:

- аудио примере – слушање песама, музичких нумера и других слушних примера;
- караоке – музичке матрице које помажу при самосталном певању;
- интерактивне игрице – користе се за савладавање основних појмова музичке писмености и теорије музике (именовање нота, повезивање имена ноте и ступња у лествици, повезивање појмова са тачним одговором, итд);
- видео примери – користе се за стицање знања из области музичке историје, представљање различитих занимљивости из области музике, гледање снимака различитих концерата или музичко-сценских представа;
- анимиране илустрације;
- галерије фотографија;
- упућивање на интересантне сајтове;
- систематизација знања – квизови за проверу знања.

Изузев аудио примера и употребе караока, који се аудитивно перципирају, сви остали додатни садржаји припадају области визуелне или аудио-визуелне перцепције. У контексту музике као аудитивне уметности, поставља се питање у којој мери су и у којим областима визуелни садржаји функционални за реализацију наставе Музичке културе? Ово питање се намеће на основу увида у исходе за овај предмет (Правилник о наставном програму за пети разред основног образовања и васпитања, 2017) који стратификују знања и вештине које ће ученици имати по савладавању градива. У области певања и свирања очекује се да ће бити у могућности да:

- певају и свирају у групи;
- примењују правилну технику певања (правилно дисање, држање тела, воде рачуна о артикулацији);
- кроз свирање и покрет развијају сопствену координацију и моторику;
- користе различита средства изражајног певања и свирања у зависности од врсте, намене и карактера композиције;
- искажу своја осећања у току извођења музике.

Наведени исходи упућују на закључак да дигитални уџбеници не поседују когнитивне капацитете који би могли да мотивишу креативност у домену

практичног изражавања музиком. Њиховом употребом у овом контексту онемогућена је реализација дефинисаних стандарда у наставним областима, који подразумевају примену методичких приступа позиционираних у правцу усвајању знања и вештина, усмерених ка активној спознаји музике, могућности да ученици препознају и именују изражајне елементе музике, њеној слушној перцепцији, практичној примени у самосталном певању једноставних дечјих, народних или популарних композиција и свирању на бар једном инструменту, извођењу ритмичких или мелодијско-ритмичких деоница, у оспособљавању ученика да се самостално, кроз музику, изразе и истраже сопствене креативне способности у домену ове уметности и да учествују у одабиру музике за одређени историјски контекст (Образовни стандарди, 2010). Поменуто указује да интерактивна комуникација, која је карактеристична за визуелну перцепцију садржаја, нема исту применљивост у образовању у области науке и у области уметности, која има за циљ да различитим методолошким поступцима подстакне стваралачку и уметничку креативност. У том контексту се може изнети став да дигитални уџбеници, као модел савременог образовања, у настави Музичке културе немају значајнији дидактички ефекат, изузев као платформа која ученицима може да послужи за емитовање аудитивних садржаја у контексту саме наставе. Међутим, иако не подстичу креативност, они своју едукативну вредност добијају у савладавању теоријских и историјских области, код којих аудитивни методички концепт нема пресудну улогу, а у корелацији са визуелним и интерактивним садржајима омогућавају бољу ефикасност наставе. Комуникативност са планом и програмом остварује се кроз визуелне презентације историјских података из области музике, биографија композитора, визуелизације формалних образаца музике у виду анимације, представљања занимљивости из области музике, репродукције музичко-сценских представа, снимака концерата, те модерног типа евалуације саме наставе, која се реализује кроз различите врсте интерактивне систематизације знања и квизова. Овакви модели имају значајну едукативну вредност и могу се користити као дидактичко средство у разумевању нових знања из теоријских и историјских области.

Закључак

О практичним искуствима и примени дигиталних уџбеника у настави још увек није могуће говорити, нити вршити истраживање засновано на евалуацији њихове ефикасности, јер представљају нову појаву у образовном систему. Закључци у овом раду донети су на основу упоређивања стандарда и исхода наставног плана и програма и њихове могуће реализације уз коришћење различитих садржаја на којима су засновани концепти електронских уџбеника у Србији.

Упоредном анализом је установљено да су дигитални уџбеници за предмет Музичка култура, као савремена уџбеничка литература, само делимично усмерени ка основним циљевима учења овог предмета. Они своју функционалност немају у подстицању креативности, већ у развијању интересовања за музичку уметност. Подстицајни су за обликовање критичког мишљења и стварања естетских критеријума ученика, значајни су и у формирању естетске перцепције и музичког укуса, као и стварања одговорног односа према очувању музичког наслеђа. Њихова функционалност која додатно подстиче прихватање садржаја, налази се у специфичној лексици дигиталних комуникација, код којих кратка, дефинисана, визуелно конкретна информација омогућава јасну перцепцију новог знања, а тиме и већу заинтересованост за наставу из области историје и теорије. Концепт анимираних видео записа и интерактивних игара омогућава конкретно прихватање апстрактних знања, њихово функционалније препознавање и примену као стечено знање. Овакав начин информационе комуникације близак је ученицима савременог доба и препознаје се као мултимедијална порука која их моделује у активног корисника, који ступа у интерактивни однос са понуђеним садржајем. Прилагођени потребама младих генерација, електронски уџбеници едукативном апаратуром коју користе, подстичу радозналост, истраживачки рад, могућност визуелног упоређивања, једноставније прихватање информација, фокусирање на суштину садржаја и друго. У синтези са садржајима из штампаног уџбеника, дигитални постају својеврсни комуникатори између традиционалног и савременог концепта трансфера знања, при чему се модификује улога предавача, али и улога ученика. У том процесу наставник постаје медијатор знања и модератор часа, у оквиру кога се системи знања из штампаног уџбеника синтетишу са мултимедијалним садржајима електронских платформи. Њихову практичну примену на најбољи начин могу реализовати дигитално компетентни наставници, који електронски уџбеник перципирају као дидактичко средство и користе га у циљу унапређивања и осавремењивања образовног процеса, са циљем да омогући ефикасно учење. Наставници постају модератори савременог концепта часа, који подразумева плански осмишљену употребу мултимедијалних садржаја, у циљу искоришћавања свих потенцијалних могућности дигиталних медија. У том смислу, поред планирања, веома је значајна и припрема, али и остваривање модела часа, што треба да буде подстицајно и за саме наставнике да сами постану креатори сазнајно активирајућих активности намењених ученицима у дигиталном окружењу.

Међутим, и поред дигиталних уџбеника као новине која на савремени начин обликује наставу, штампани уџбеници за Музичку културу још увек су позиционирани као референтна дидактичка средства, дефинисана стандардима квалитета, чија је употреба у потпуности функционална у циљу реализације исхода. Подстицајни су у домену активирања и моделирања

музичких способности ученика, развијања слуха, изражавања певањем, музичког описмењавања, самосталног свирања и креативног стваралаштва. Штампани уџбеници садрже системе знања који чине суштину институционалног образовања у школама, по чему се, „школска знања разликују од епизодичких животних искустава и од парцијалних информација са интернета или било ког другог спорадичног извора” (Ivić, 2019: 11). У контексту новог времена у коме су информационе технологије инволвиране у све сегменте свакодневног живота, па и у образовање, у складу са важећим наставним планом и програмом, моделирање часа Музичке културе мора бити засновано на методичком приступу који подразумева паралелну употребу штампаног и дигиталног уџбеника. Тиме се може се постићи најбољи ефекат у реализацији наставе, при чему кључ успеха и сврсисходност овог предмета треба тражити пре свега у практичној настави, чији је модератор наставник који пева и свира. То је детектовани модел који ће и дати одговор на питање „како музику научити музиком?”.

Литература

- База уџбеника и наставних средстава (2017). *Листа уџбеника који се користе у пројекту „Дигитална учионица/дигитално контентауна наставник – увођење електронских уџбеника и дигиталних образовних материјала* (2017) [Званични подаци]. Доступно на веб сајту Завода за унапређивање образовања и васпитања <http://zuov.gov.rs/baza-udzbenika-i-nastavnih-sredstava/#1553601043092-0cb4fc55-f7b0>. Приступљено: 05. 03. 2019.
- Gardner, Hauard (1983). *Frames of mind: the theory of multiple intelligences*. New York: Basic Books.
- Gembris, Heiner (1998). *Grundlagen musikalischer Begabung und Entwicklung*. Agsburg: Wißner-Verlag.
- Ivić, Ivan (2019). *Štampani i digitalni udžbenici*. Приступљено 01.03.2019. <http://eduforum.rs/wp-content/uploads/2019/04/%C5%A0tampani-i-digitalni-udzbenici.pdf>
- Закон о уџбеницима, *Службени гласник РС*, бр. 27, 2. Приступљено: 5.03.2019. <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-udzbenicima.html>
- Јеремић, Биљана (2013). Ефекти примене иновативних методичких приступа у настави музичке културе, докторска дисертација. Приступљено 01.03.2019. http://www.ff.uns.ac.rs/studije/doktorske/uvid_javnosti/BiljanaJeremic_disertacija.pdf
- Образовни стандарди (2010). *Образовни стандарди на крају обавезног образовања* (2010). [Званични подаци]. Доступно на веб сајту Министарства просвете – Завода за унапређивање образовања и васпитања. Приступљено: 06.03.2019. <https://ceo.edu.rs/wp-content/uploads/publikacije/Okvir%20kvaliteta.pdf>
- Планови и програми наставе учења (наставни планови и програми) и остали правилници из области образовања (2017). *Наставни план и програм за пети разред основног образовања и васпитања* (2017) [Званични подаци] Доступно на веб сајту Завода за унапређивање образовања и васпитања <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/viewdoc?uuid=39629e1d-f299-4641-896c-22822d565c3a> Приступљено: 5. 03. 2019.
- Правилник о наставном програму за пети разред основног образовања и васпитања, *Службени гласник – Просветни гласник*, бр. 6/2007, 2/2010, 7/2010 др. правилник, 3/2011 др. правилник, 1/2013, 4/2013, 11/2016, 6/2017, 8/2017, 9/2017 и 12/2018. 178–187. Приступљено 06. 03. 2019.

<http://www.dmaksimovic.edu.rs/pdf/pravilnici/pravilnik-drugi-ciklus.pdf>

Colwell, R. и Goolsby, T. (1992). *The teaching of instrumental music* (2nd ed.). Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

DIGITIZATION OF TEXTBOOKS FOR THE SUBJECT OF MUSIC CULTURE – PROS AND CONS OF MUSIC?

Contemporary textbook literature, in addition to the printed edition (book), also implies the existence of digital textbooks tailored to the needs of younger generations of students whose use of modern technologies is part of everyday growing up. The use of didactic means of this type is functional in the domain of visual perception of many biological, geographic, historical, physical and chemical events, processes and changes that cannot be seen. The question arises as to the extent to which digital textbooks are applicable in the teaching of Music Culture in elementary schools and secondary school, and to what extent are the contents in the field of music, as an art that is perceived by the audible path, can be replaced by audio-visual perception.

Keywords: digitization, textbooks, Music culture, digital textbooks, audio-visual perception